



โครงการวิจัยเรื่อง

“กระบวนการปรับตัวด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากบนฐานทรัพยากรกลุ่มน้ำ
ของชุมชนประมงพื้นบ้านกลุ่มน้ำสงครามตอนล่าง”

คุณค่าความสำคัญ ของแม่น้ำสงคราม

- พื้นที่ลุ่มน้ำ 6,472 km² หรือ 4,045,000 ไร่
ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของ 5 จังหวัด 33 อำเภอ
(อุดรธานี สกลนคร หนองคาย บึงกาฬ นครพนม)
- ความยาวลำน้ำ 420 กิโลเมตร
- เป็นถิ่นที่อยู่อาศัย ผสมพันธุ์ วางไข่ที่สำคัญของพันธุ์ปลาและ
สัตว์น้ำ อย่างน้อย 28 แห่ง
- แม่น้ำสงครามไหลหล่อเลี้ยงผู้คนกว่า 1.45 ล้านคน จับปลาได้ 34,000 ตัน/ ปี รายได้เฉลี่ย
32,794 บาท / ปี (พืช สัตว์น้ำ อื่น ๆ)
- พื้นที่ป่าบุ่ง-ป่าทาม (ป่าน้ำท่วมถึง) ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยกว่า 166,206 ไร่
(Sombutputorn, 1998)
- อยู่ระหว่างการเสนอขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศหรือแรมซาร์ไซต์ ลำดับที่ 15
ของประเทศไทย

พัฒนาการวิถีการหาประมงพื้นบ้านลุ่มน้ำสงคราม 4 ยุค

ยุคที่ 1 : การประมงเพื่อการยังชีพ (ก่อน 2500)

ทำประมงเพื่อการยังชีพของครอบครัว/ ชุมชน มีการแลกเปลี่ยนสินค้ากับสินค้าที่จำเป็น เช่น การทำน้ำปลา/ ปลาร้าแลกกับข้าว/ พริก/ เกลือ เสื้อผ้า เครื่องมือจับปลาส่วนใหญ่เป็นการถัก/ สานเอง ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเป็นหลัก แต่ด้วยความอุดมสมบูรณ์ทรัพยากรจึงทำให้สามารถหาปลาได้ในปริมาณมากและมีปลานขนาดใหญ่

ยุคที่ 2 : ยุคในล่อนและเครื่องยนต์ (2500-2517)

เป็นยุคการเข้ามาของเทคโนโลยีผลิตเครื่องมือจับปลาจาก “ในล่อน” และเครื่องยนต์เรือหางยาว ทำให้สามารถหาปลาได้ปริมาณมาก เปลี่ยนจากการหาปลาเพื่อยังชีพเป็นการหาปลาเพื่อขายอย่างกว้างขวาง ทั้งการขายในตลาดท้องถิ่นและต่างจังหวัดภาคอื่น

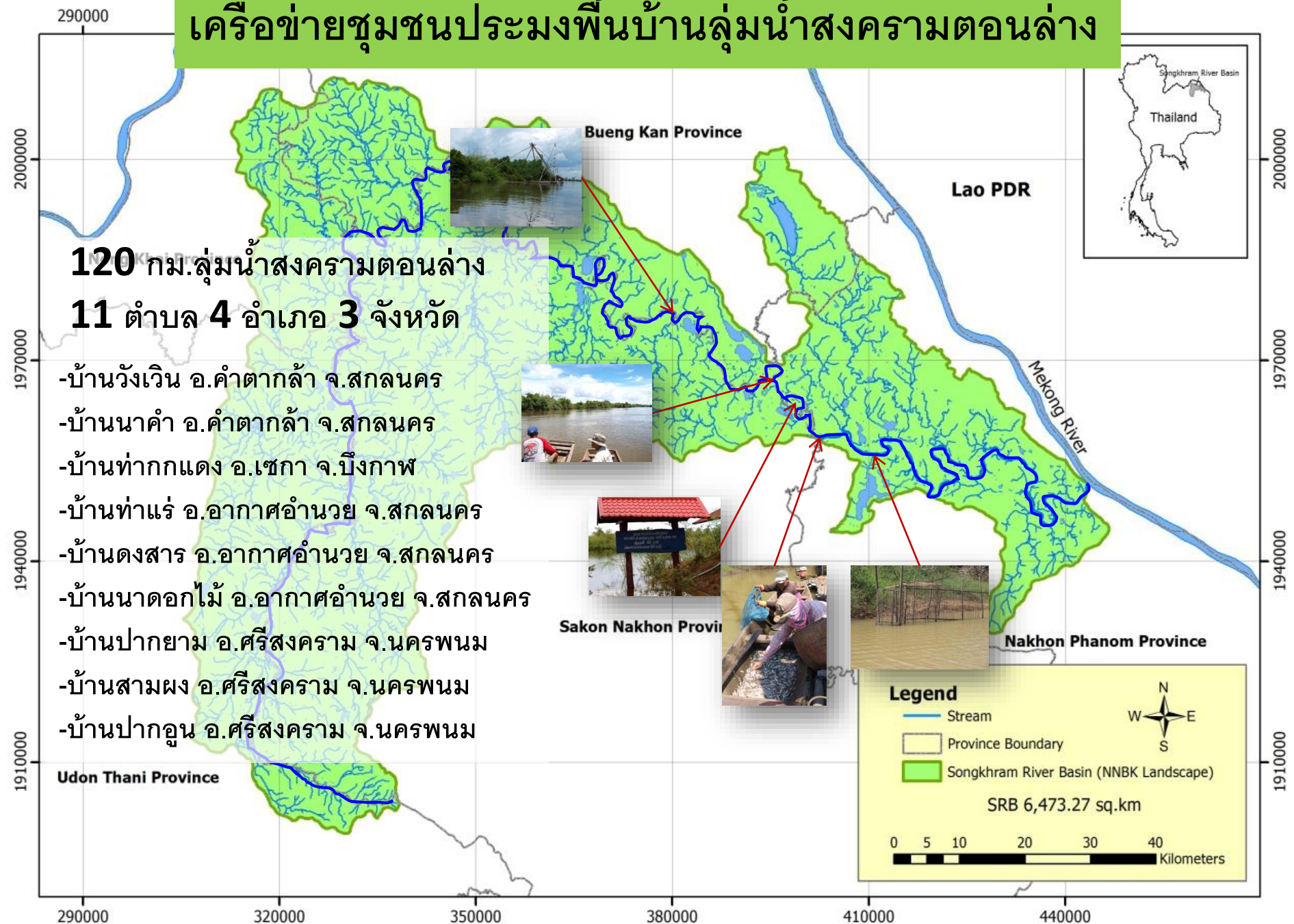
ยุคที่ 3 : ยุคเครื่องมือหาปลาขนาดใหญ่ “โต้ง”

มีการพัฒนาเครื่องมือหาปลาขนาดใหญ่ โดยพัฒนาโพงพางหลัก มาจับปลาในฤดูกาลปลาอพยพลง (ก.ย.-ต.ค) ทำให้สามารถดักปลาได้จำนวนมาก นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาเครื่องการจับปลาขนาดใหญ่อื่นๆ เช่น สะดุ้ง, อวนทับตะลิ่ง การจับปลายุคนี้ จึง เป็นยุคของการลงทุนเครื่องมือและจับปลาเพื่อการค้ามากขึ้น มีระบบพ่อค้าตลาดมารับ

ยุคที่ 4 : ยุคการบังคับใช้กฎหมาย (2540-ปัจจุบัน)

พัฒนาเครื่องมือ/ วิธีการจับปลาเพื่อการค้าทำให้สามารถจับปลาได้จำนวนมาก ส่งผลต่อการลดลงของความอุดมสมบูรณ์ของลุ่มน้ำ ปริมาณ/ ขนาดของปลาลดลง ประกอบกับกระแสการพัฒนาที่น่าสู่ความยั่งยืนจึงมีความพยายามมีการบังคับใช้กฎหมายเพิ่มมากขึ้น (พรก.ประมง พ.ศ.2558 และ พรก.ประมง (ฉบับปรับปรุง) พ.ศ.2560) วิธีการ/ เครื่องมือ การหาปลาของชาวประมงพื้นบ้านสู่เสี่ยงต่อการผิดกฎหมาย กลายเป็นจำเลย ในสภาวะการณ์ ประมงผิดกฎหมาย การประมงที่ไม่ปรากฏรายงาน และการประมงที่ไร้กฎหมาย Illegal Unreported and Unregulated Fishing (IUU Fishing)

เครือข่ายชุมชนประมงพื้นบ้านลุ่มน้ำสงครามตอนล่าง



จากปัญหาในยุคปัจจุบันนำไปสู่การยื่นข้อเรียกร้อง 6 ข้อของเครือข่ายฯ
ต่อ ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร และ นครพนม ในฐานะประธานคณะกรรมการประมงจังหวัด
เรื่องความเดือดร้อนและผลกระทบจากการบังคับใช้พระราชกำหนดการประมง (ฉบับปรับปรุง) พ.ศ. 2560 ในวันที่ 11 กันยายน 2560

1. ขอเสนอให้มีการทบทวน พรก.ประมงให้มีรายละเอียดแตกต่างกันในเรื่องนิเวศน์ เรื่องเครื่องมือจับปลา วิธีการและฤดูกาลจับปลา
2. ยืนยันว่าการหาปลา วิธีการและเครื่องมือหาปลาของชุมชนลุ่มน้ำสงครามเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้าน ที่สอดคล้องกับสภาพนิเวศน์มา ยาวนานและเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของชุมชนท้องถิ่น
3. ขอเสนอให้มีการศึกษาเครื่องมือ วิธีการ ช่วงเวลา และพื้นที่การหาปลาที่เหมาะสมสอดคล้องกับนิเวศน์และวิถีชีวิตอย่างยั่งยืนโดย สถาบันทางวิชาการ และส่วนร่วมจากชุมชนท้องถิ่นประมงพื้นบ้านลุ่มน้ำสงคราม
4. ในระหว่างช่วงเวลาการศึกษาที่ยังไม่มีข้อสรุปร่วมกัน ขอให้อนุโลมให้ชาวบ้าน/ชุมชน ทำประมงตามวิถีเดิมที่เคยทำมา
5. ขอเสนอให้รัฐช่วยส่งเสริมพัฒนาอาชีพประมงน้ำจืดให้มีความมั่นคงยั่งยืน
6. ขอเสนอให้ส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงอย่างยั่งยืน



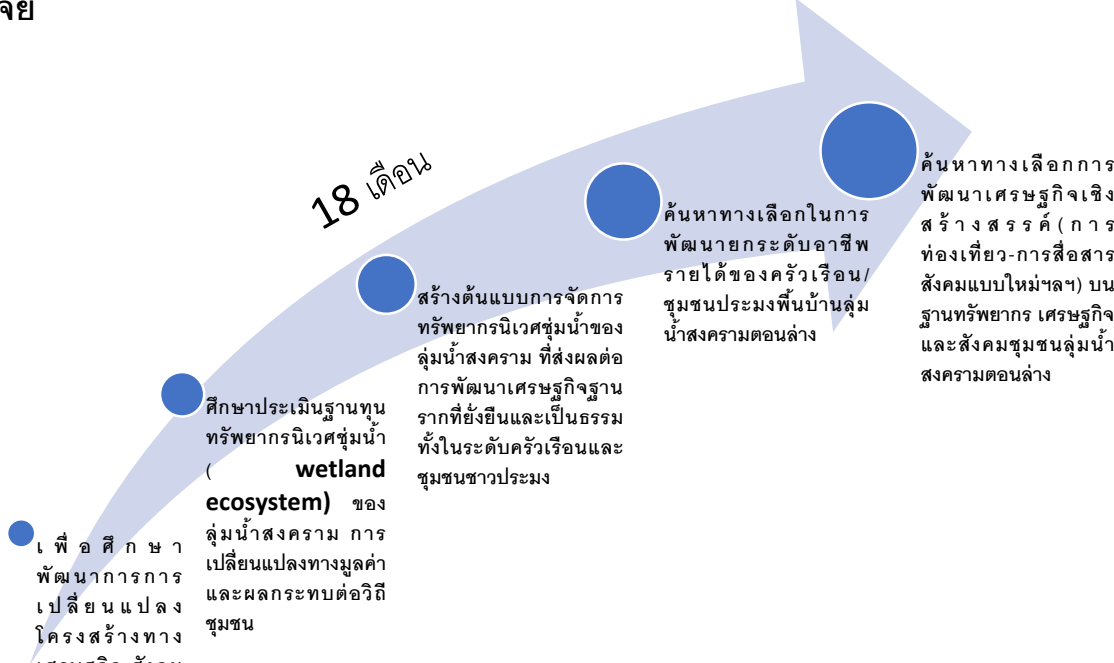
การเจรจาระหว่างแกนนำเครือข่ายฯ กับ รองอธิบดีกรมประมงและคณะนำไปสู่คำสั่งแต่งตั้ง “คณะอนุกรรมการศึกษาผลกระทบ” แต่จนปัจจุบัน “ไม่มีความคืบหน้าแต่อย่างใด”

ปัญหานาการวิจัย

1. ทรัพยากรลุ่มน้ำสงคราม/ ลุ่มน้ำโขงมีความสำคัญต่อการดำรงชีพของผู้คน/ ชุมชนลุ่มน้ำในภูมิภาคและการทำประมงพื้นบ้าน เป็นอาชีพถือเป็นระบบเศรษฐกิจพื้นฐานตั้งแต่ระดับชุมชนกระทั่งระดับภูมิภาค การเปลี่ยนแปลงทรัพยากรลุ่มน้ำจึงส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต/ เศรษฐกิจชุมชน/ ลุ่มน้ำ ที่ผ่านมาชุมชน/ ท้องถิ่นยังไม่สามารถเรียนรู้ติดตามได้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงส่งผลต่อการปรับตัวที่เท่าทันสถานการณ์
2. การเปลี่ยนแปลงทรัพยากรลุ่มน้ำที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและเศรษฐกิจชุมชนมีมาจากหลายสาเหตุ/ หลายระดับ ตั้งแต่ระดับสากล/ ระดับภูมิภาค/ ระดับชาติ และระดับท้องถิ่นทั้งในรูปแบบนโยบายการพัฒนาของภาครัฐ/ เอกชน และที่สำคัญรูปแบบวิธีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรลุ่มน้ำของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง ส่งผลให้ทรัพยากรลุ่มน้ำเสื่อมสภาพลดน้อยลง บนสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วดังกล่าว ชุมชน/ ท้องถิ่นประมงลุ่มน้ำสงครามจะตั้งรับปรับตัวได้อย่างไร
3. วิฤติปัญหา IUU ที่ทำให้รัฐบาลดำเนินการทั้งออก พ.ร.ก. ประมง ปี 2558/ และ ปี 2560 บังคับใช้ทั่วประเทศ ทำให้ชาวประมงพื้นบ้านน้ำจืดไม่สามารถทำการประมงตามวิถีที่เคยทำมาส่งผลต่ออาชีพ/ รายได้ของครัวเรือนชุมชนที่พึ่งพาทรัพยากรลุ่มน้ำ/ การประมงเลี้ยงชีพเรื่อยมา
4. มาตรการทางกฎหมายเพื่อแก้ไขปัญหา IUU เป็นเสมือนการควบคุม/ ทำลายอาชีพประมงพื้นบ้านและวิถีชุมชนประมง ไม่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ต้องหาแนวทางสร้างความมั่นคง/ การเข้าถึงทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

โจทย์

ชุมชนประมงลุ่มน้ำสงคราม
ตอนล่างมีกระบวนการ/
วิธีการปรับตัวเพื่อพัฒนา
เศรษฐกิจฐานรากของ
ครัวเรือนและชุมชนบนฐาน
ทรัพยากรประมง/ทรัพยากร
ลุ่มน้ำสงครามตอนล่าง ให้
สอดคล้องกับการ
เปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง
ทางเศรษฐกิจสังคมอย่างไร



3. ผลกระทบ (Impact)

- อปท./ ชุมชน ชยายผลกระทบการพัฒนาจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการเรียนรู้/ วางแผน/ และการส่งเสริม
- เกิดข้อเสนอและความร่วมมือกันในรูปภาคีความร่วมมือในการขับเคลื่อนการจัดการทรัพยากรประมง/ทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำในขอบเขตลุ่มน้ำสงครามต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- เป็นแหล่งเรียนรู้/ อ้างอิงในทางวิชาการและการเรียนการสอนของสถาบันการศึกษาในภาคอีสาน
- มีตัวอย่างรูปธรรมในพื้นที่ที่ช่วยลดทอนความเหลื่อมล้ำและช่วยสร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรประมง/ทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำขอบเขตลุ่มน้ำสงคราม
- มีข้อเสนอที่มีเหตุและผลประกอบด้วยข้อมูล-หลักฐานเชิงประจักษ์ที่นำเสนอต่อมาตรการ/นโยบายการจัดการทรัพยากรประมงน้ำจืดทั้งในระดับจังหวัดและระดับชาติ

2 ผลลัพธ์ (Outcome)

- ชุมชนประมงพื้นบ้านลุ่มน้ำสงครามมีรายได้เพิ่มขึ้นและมีอาชีพ/ระบบการดำรงชีพที่มั่นคงทั้งระดับครัวเรือนและชุมชน
- เกิดกลไกความร่วมมือระหว่างชุมชนประมงพื้นบ้านลุ่มน้ำสงครามและท้องถิ่นมีแผนงาน/แนวทางการขับเคลื่อนการจัดการทรัพยากรประมง/ทรัพยากรลุ่มน้ำที่ยั่งยืนและเป็นธรรม
- มีชุดความรู้บทเรียนจากประสบการณ์ แหล่งเรียนรู้และข้อเสนอตอนนโยบายในการจัดการทรัพยากรชุมชนลุ่มน้ำเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนท้องถิ่น
- เกิดเครือข่ายกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ประมงที่สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ประมงของตนเองที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงและต่อยอดกับระบบตลาดในท้องถิ่นได้
- เกิดเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านที่สามารถผลักดันและขับเคลื่อนข้อเสนอสู่มาตรการการจัดการทรัพยากรประมง/ทรัพยากรลุ่มน้ำในระดับจังหวัดและระดับอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

1. ผลผลิต (Output)

1.1 เชิงการวิจัย

- ได้ชุดความรู้พัฒนาการการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมชุมชนประมงลุ่มน้ำสงคราม
- กระบวนการประเมินมูลค่าการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรลุ่มน้ำสงครามและผลกระทบต่อชุมชน
- ต้นแบบการจัดการทุนชุมชน/ ทรัพยากรลุ่มน้ำเพื่อการพัฒนาอาชีพ/ รายได้ชุมชนประมงลุ่มน้ำสงคราม
- มีแนวทางการพัฒนาระดับอาชีพ/ รายได้ชุมชนประมงลุ่มน้ำสงครามทั้งในระดับครัวเรือน/ ชุมชน
- แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับฐานทรัพยากรชุมชนประมงลุ่มน้ำสงครามตอนล่าง

1.1 เชิงการพัฒนา

- ชุมชน-ท้องถิ่นเกิดแผน/มาตรการ/ข้อตกลงและกลไกดำเนินการจัดการทรัพยากรประมงพื้นบ้านระดับชุมชน และระดับท้องถิ่น
- ชาวประมงและชุมชนประมงมีการพัฒนาอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้ครัวเรือนและชุมชนที่สอดคล้องกับฐานทรัพยากร
- เกิดทางเลือกอาชีพเชิงสร้างสรรค์บนฐานวิถีชีวิตของชุมชนประมงลุ่มน้ำสงครามตอนล่าง

1. สร้างกระบวนการเรียนรู้/ เสริมพลังชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำสงครามกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเท่าทันทั้งในระดับชุมชนพื้นที่และระดับลุ่มน้ำ/ ภูมิภาค/ สากล
2. ค้นหาแบบ/ วิธีการ/ มาตรการในการจัดการทุน/ ทรัพยากรลุ่มน้ำของชุมชนท้องถิ่นเพื่อพัฒนาระบบสังคม/ เศรษฐกิจที่ยั่งยืน เป็นต้นแบบการจัดการทรัพยากรเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนประมง
3. ค้นหา/ พัฒนาแนวทางการยกระดับอาชีพ/ รายได้ของชุมชนประมงลุ่มน้ำสงครามทั้งระดับครัวเรือน/ ชุมชนให้พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน
4. สร้างข้อเสนอและขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน/ ท้องถิ่นบนฐานทรัพยากรลุ่มน้ำเข้าสู่แผนงานนโยบายท้องถิ่นและการจัดการลุ่มน้ำ

ขอบเขตพื้นที่เป้าหมาย

อ. เชกา
อ. คำตากล้า

โซนที่ 1 เขต อ.เชกา(ต.ท่ากกแดง) และเขต อ.คำตากล้า จำนวน 6 ชุมชน

อ.อากาศอำนวย

โซนที่ 2 เขต ต.โพนงาม อ.อากาศอำนวย จ.สกลนคร จำนวน 2 ชุมชน

อ.ศรีสงคราม

โซนที่ 3 ต.สามผง อ.ศรีสงคราม จ.นครพนม
จำนวน 2 ชุมชน

โซนที่ 4 ต.ศรีสงคราม, ต.ท่าบ่อสงคราม และ ต.หาดแพง อ.ศรีสงคราม จ.นครพนม
จำนวน 6 ชุมชน

ปากน้ำสงคราม-แม่น้ำโขง

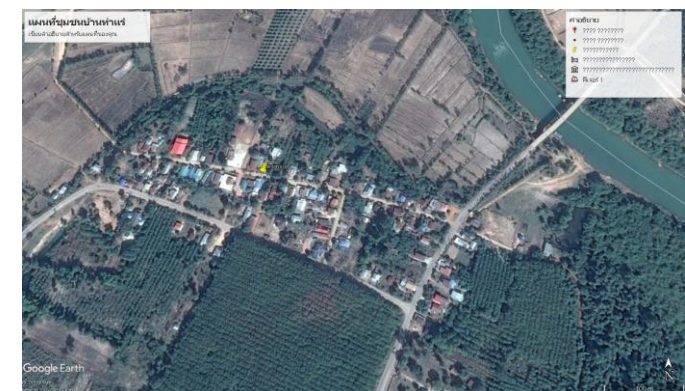
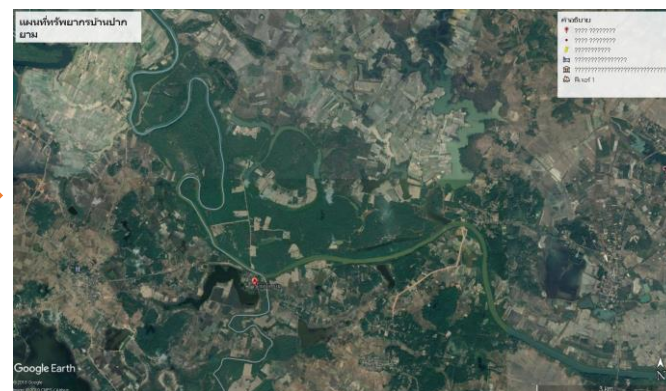
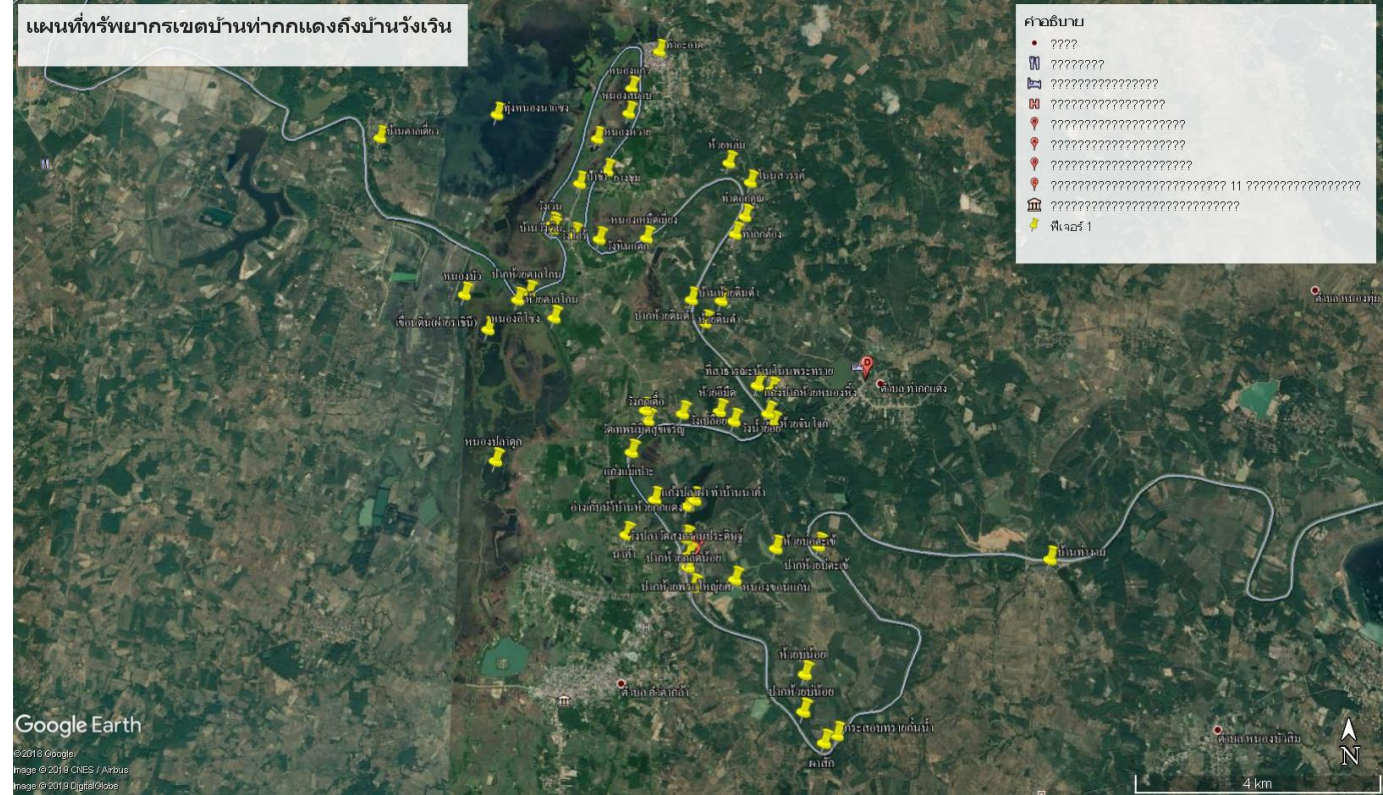
แม่น้ำสงคราม



บทบาทองค์ความรู้ทางวิชาการกับการศึกษาในโครงการฯ

- เป็นนักวิจัยนักวิชาการ ในโครงการฯ ร่วมกับ นักวิจัยชุมชน
- หนุนเสริมความรู้แก่ชุมชนในแง่ แนวคิด/ทฤษฎีเกี่ยวข้องกับทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำ(นิเวศ ทรัพยากร มูลค่า/คุณค่าทรัพยากร)
- ชุมวิธีการ-เครื่องมือศึกษา วิเคราะห์และประเมินระบบทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำที่ **ผสมผสานกันระหว่างองค์ความรู้ทางวิชาการ กับ องค์ความรู้ท้องถิ่น**
- สร้างการเรียนรู้ และข้อเสนอการจัดการทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำร่วมกับชุมชน แผนพัฒนาทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำระดับท้องถิ่น ลุ่มน้ำ ผลักดันให้เกิดยอมรับ ข้อเสนอระดับนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำ และการระดมน้ำจัด
- จัดการ-ยกระดับความรู้พัฒนาสู่การเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย





ศึกษาพัฒนาการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรและระบบนิเวศลุ่มน้ำสงครามโดยผสมผสานระหว่าง
องค์ความรู้ชุมชน กับ ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์(GIS)

Ecosystem services

(บริการทางนิเวศ)

จำแนกบริการของระบบนิเวศ

ออกเป็น 4 ประเภท

1.บริการ หรือ ประโยชน์โดยตรง (provisioning services)

ได้แก่อาหาร เนื้อไม้ น้ำ เชื้อเพลิง

2.บริการ หรือ ประโยชน์ที่ได้จากการทำหน้าที่ของ ระบบนิเวศ (regulating services)

เช่น อากาศ บรรยากาศ คุณภาพน้ำ น้ำท่วม ซึ่งเชื่อมโยงสัมพันธ์กับองค์ประกอบ ของระบบนิเวศ

3.บริการ หรือ ประโยชน์ทางวัฒนธรรม (cultural services)

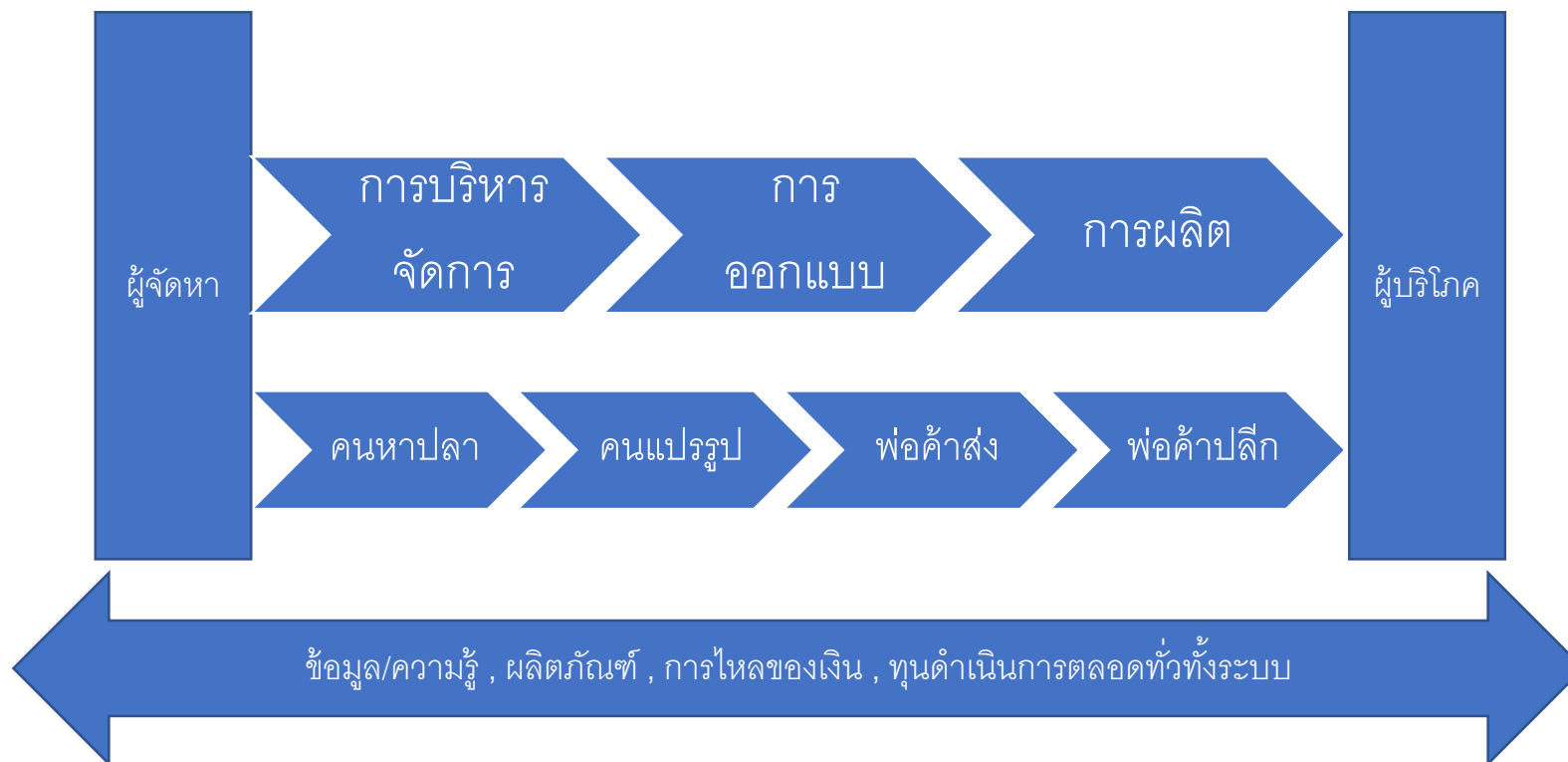
เช่น การพักผ่อนหย่อนใจ สุนทรียภาพ ท่องเที่ยว คุณค่าทางจิตใจ-จิตวิญญาณ

4.บริการ หรือ ประโยชน์ที่เป็นตัวสนับสนุนก่อให้เกิด บริการทั้งสามส่วนข้างต้น (supporting services)

เช่น แหล่งอาศัย การหมุนเวียนธาตุอาหาร ความหลากหลาย ทางชีวภาพ



ศึกษาประเมินฐานทุนทรัพยากรนิเวศชุ่มน้ำ(Wetland ecosystem)



ศึกษาห่วงโซ่อุปทาน(supply chain)ทรัพยากรประมงลุ่มน้ำสงครามตอนล่าง

กิจกรรมสนับสนุน	ระบบกลุ่ม(กลุ่มคนหาปลา กลุ่มแปรรูป กลุ่มพ่อค้า/แม่ค้า) (โครงสร้าง แผนกิจกรรม บัญชี การเงิน)				
	เกณฑ์การเป็นสมาชิก/การเสริมศักยภาพกลุ่ม/การพัฒนากลุ่ม				
	การพัฒนาเทคโนโลยี (ภูมิปัญญาดั้งเดิม/เทคโนโลยีที่เหมาะสม)				
	การจัดการทรัพยากรเพื่อดำเนินการ				
	การขนส่งขาเข้า	การปฏิบัติการ	การขนส่ง	การตลาดและ การขาย	การบริการ
	-แหล่งหาปลา/สัตว์น้ำ -การเก็บรักษา	-กระบวนการผลิต/การ แปรรูปปลา/สัตว์น้ำ	ระบบการกระจาย สินค้าจากสัตว์น้ำ	-แหล่งขาย -รูปแบบ/วิธีการขาย -ราคา	-คุณภาพผลิตภัณฑ์ -มาตรฐานผลิตภัณฑ์
	กิจกรรมพื้นฐาน				

กำไร

การศึกษาห่วงโซ่มูลค่า(Value chain)ทรัพยากรสัตว์น้ำจากกลุ่มน้ำสงครามตอนล่าง

ขอบคุณครับ